

Farre efter besættelsen.

af Lars Jørgen Helbo

I 1954 kort efter min fødsel blev min far ansat som lærer i Farre og vi flyttede fra Hinnerup til Farre. På overfladen var det en helt almindelig landsby; men med tiden opdagede mine forældre og senere jeg selv, at krigen havde sat sig sine spor.

Et spor var, at hjemmeværnet stod utroligt stærkt i byen.

Oprettelsen af Hjemmeværn

Om dette Emne talte Løjtnant R. C. Petersen og Ingeniør Floor, Aarhus, i Aftes paa »Hammelhus« for 30—40 af Modstandsbevægelsens Medlemmer. Løjtnant Petersen redegjorde for Hjemmeværnets Formaal og opfordrede Modstandsbevægelsens Medlemmer til at staa sammen om et saadant. Det gjaldt derfor om at holde Modstandsbevægelsens Aand i Live og styrke den ved kammeratligt Samvær og Dyrkning af Skydning, Terrænsport, oplysende Film og Foredrag m. m. Indtil Hjemmeværnets Ramme var nærmere fastlagt, vil et Udvalg i Samarbejde med Regionsledelsen have Føling med Sagernes Udvikling. Dette Udvalg kom til at bestaa af Forpagter Bruun, Formand, Lærer Graf, Farre, Pastor Kirk Thomsen, Niær, Bogholder Ostertag, Telefonmontør Jensen, Falckredder Mikkelsen og Arbejdsmand Georg Bødker.

Da jeg startede i Røgen forskole undrede jeg mig over, at der var enkelte af mine klassekammeraters fædre fra Farre, der ikke var i HJV. For mig var det nemlig en selvfølge, at alle fædre var medlemmer; men jeg forklarede det for mig selv med, at de nok var ældre end gennemsnittet. Det var ikke helt logisk, da smed Lemming med sine næsten 80 år var ivrigt medlem.

Der savnes stadig Mandskab til Hjemmeværnet

Til Hjemmeværnet i Hammel har der hidtil kun meldt sig en Snes Mand, og det vil antagelig ikke vare længe, før Iklædningen vil blive paabegyndt og Hammel-Kompagniet blive formet.

Hammelkompagniet omfatter jo ikke alene Hammel By, men tillige Voldby, Svendstrup, Røgen, Sporup, Farre og Gjern, og der er ingen Tvivl om, at der i disse Byer findes Beboere, der gerne vil være Deltagere i Hjemmeværnet og være med til, uanset politiske Synspunkter, at forsvare deres Hjemegn mod en ny Besættelse. Det gælder alle, næsten uanset Alder, som vil være i Stand til at betjene et Vaaben, og de sidste Dages Begivenheder maner i højeste Grad til Tilslutning til Hjemmeværnet. Ingen ved, hvornaar der kan blive Brug for dette, men paa Baggrund af Situationen er der al mulig Grund til at tage en rask Beslutning og sørge for at faa en Optagelsesbegæring og faa den udfyldt.

Optagelsesbegæring kan faas ved Henvendelse til Red. S. Schødt, Hammel, og tilsendes ved Henvendelse paa Tlf. Hammel 101.

Jeg undrede mig også over, at fædrene til mine klassekammerater fra Røgen og Lyngby ikke på samme måde var i HJV.

Senere fortalte far, hvordan han selv var blevet medlem. Da vi var flyttet til byen blev han spurgt, om han ville være medlem. Han tilhørte en af de årgange, der ikke blev indkaldt som værnepligtige pga. krigen. Derfor vidste han ikke helt, hvad han skulle sige og havde trukket lidt på det.

Men de blikke han blev mødt med havde lynhurtigt overbevist ham om, at det svar var forkert.

Hvis man spurgte, hvorfor det var sådan, blev der som regel sagt noget om at Farre havde været en nazirede under krigen og at tilslutningen til HJV var en reaktion på det. I Røgen-Farre Lokalhistoriske Arkivs årsskrift 1998 findes dette citat fra smed Lemming:

Under anden verdenskrig var de politiske modsætninger meget stærke her på egnen. Det var ikke nogen behagelig tid. – Venskaber opløstes og venskaber stiftedes, men der var et enestående sammenhold mellem de rettroende! – Disse år skal glemmes, samtidig med at man må se at lære af dem. Man skal altid se at få det bedste ud af livet, og det lærer man oftest gennem skuffelser man får – og skuffelser er ikke til at undgå.

Men folk siger jo så meget, så for at gøre det lidt mere konkret, vil vi begynde med at se på valgene til Folketinget i 1935, 1939 og 1943. I Røgen-Sporup kommune faldt stemmerne således:

	1935	1939	1943
Vælgere	630	611	622
Stemmer	536	484	536
Socialdemokratiet	189	158	169
Venstre	235	181	236
Konservative	26	24	36
Radikale	5	15	12
Bondepartiet	61	44	39
NSDAP		47	31
Retsforbundet	17	10	10
Kommunister	3	3	

Bondepartiet, som i 1935 egentlig hed Frie Folkeparti, var udgået af Landbrugernes Sammenslutning, LS. Det var en landbrugsorganisation, dannet 1930 og ledet af Knud Bach fra landsbyen Rønge mellem Ulstrup og Bjerringbro. Under krigen havde Bondepartiet et tæt samarbejde med DNSAP. De to partier forsøgte bl.a. at overtale kongen til at afsætte samlingsregeringen og lade de to partier danne regering sammen. Dette samarbejde resulterede i, at Bondepartiet i 1945 blev opløst og Knud Bach i 1947 dømt for landsforræderi.

Foto fra 1959 taget foran købmand Sørensens butik, Gammel Skanderborgvej i Farre.

Det er købmand Poul Gam Sørensen, der står foran lastbilen.

Oven over ham, siddende på ladet er det Thomas Thomsen i Røddikgården.

Forrest på lastbilen er der to, hvor man kan se ansigterne. Det er Verner Pedersen til venstre på billedet (altså højre, forreste hjørne af lastbilladet). Han boede Vandværksvej 13.

Ved siden af ham, altså i midten, forrest på ladet er det Andreas Nielsen (i skrænten).

Lige til højre for ham, noget bagved er det Søren Andersen (Lyngbyvej i Sporup)

Desværre havde Røgen-Sporup kommune kun et enkelt valgsted beliggende i Farre Forsamlingshus, så man kan ikke umiddelbart se, om stemmerne på Bondepartiet og DNSAP var jævnt fordelt over hele kommunen eller stammede fra en mindre del af den.

Vi kan imidlertid få et indtryk ud fra det såkaldte Bovrup-kartotek. Det er et medlemskartotek for DNSAP opkaldt efter landsbyen Bovrup, hvor partiets fører Fritz Clausen boede. Som kilde skal det nok tages med et vist forbehold. Vi ved ikke, hvordan det var ført og vi kan f.eks. se, at det indeholder en person i Farre, som angiveligt er meldt ind i partiet i 1942 i en alder af 12 år. Men det giver alligevel et indtryk, når man ser, at kartoteket indeholder 18 personer fra Farre og ingen fra Røgen eller Lyngby.

En lignende tendens ser vi på listen over dem, der meldte sig til Frikorps Danmark. Her er der 6 fra Farre og igen ingen fra Røgen eller Lyngby. De 6 unge mænd fra Farre svarer til 1% af byens befolkning eller relativt næsten 10 gange så mange som i landet som helhed.

På den baggrund kan vi nok med en vis rimelighed antage, at stemmerne på Bondepartiet og DNSAP også eller i det mindste i overvejende grad stammer fra Farre. Ifølge folketællingen 1940 var der 419 indbyggere i Røgen sogn, 94 i Lyngby, som hørte til Sporup sogn men Røgen skoledistrikt og 599 i den resterende del af Sporup sogn, dvs. Farre by, mark og hede samt Sporup, som altså tilsammen udgjorde lidt over halvdelen af kommunen.

Ved de tre folketingsvalg blev der afgivet ca. 500 stemmer i kommunen. Så hvis vi regner med at halvdelen af dem stammer fra Farre, når vi med et rimeligt forbehold frem til at de to partier tilsammen har fået omkring en tredjedel af alle afgivne stemmer i Farre. Det er bemærkelsesværdigt, da de to partier på landsplan tilsammen aldrig nåede over 5%.

Det efterlod sig sine spor. På overfladen var Farre fredelig. Der var ingen sabotagehandlinger, stikkerlikvideringer eller lignende. Det blev dog fortalt, at et ægtepar havde stået nede ved vejen med armen i vejret, for at hilse besættelsesmagten velkommen den 9. april. Der var også en historie om et hagekors, der var blevet malet på en trappe en mørk nat. Det kunne ses længe efter, for ejeren af huset nægtede at vaske det af. Han mente at det var et hædstegn; men selv om der var fredeligt, så vidste alle, hvem der

hørte til på den rigtige og den forkerte side. Som smed Lemming sagde, der var stærke politiske modsætninger.

God Tilslutning til Hjemmeværnsmøde

Der holdtes i Aftes Hjemmeværnsmøde i Farre Forsamlingshus, og der var mødt et halvthundrede Mennesker. Sogneraadsformand Chr. Christensen, Farre, bød velkommen, hvorefter Hjemmeværnskonsulent Charles Nielsen holdt et instruktivt Foredrag om Hjemmeværnsloven. Derefter vistes Hjemmeværnsfilmen »Til Gevær«.

Ved et efterfølgende Kaffebord var der Lejlighed til at stille Spørgsmaal. Man vedtog at nedsætte et 9 Mands Udvalg til at arbejde for Tilslutning til Hjemmeværnet, saa der i Røgen—Sporup Kommune kan oprettes en Afdeling, der snarest vil blive uddannet.

Den 7. september 1945 blev frihedskæmperne i Hammel og omegn officielt hjemsendt ved en festlighed på Hammelhus. Dvs. man anså nu den umiddelbare opgave for at være løst. Men der var som overalt i landet stor mistillid til de politikere, som havde stået for samarbejdspolitikken.

På mødet talte læge Nordentoft om det folketingsvalg, der skulle afholdes den 30. oktober. Han sagde, at man ikke kunne have tillid til de nuværende rigsdagsmedlemmer, da de under besættelsen havde taget afstand fra sabotagen og tilladt oprettelsen af Frikorps Danmark, mens de nu efter kapitulationen var med til at dømme medlemmerne af samme korps. Alligevel blev de fleste politikere genvalgt.

Udover denne mistillid til politikerne var der også et ønske om, at man ville "være bedre forberedt næste gang". Derfor gik man mange steder i landet i gang med at oprette de såkaldte hjemmeværnsforeninger. Sådan blev det også omkring Hammel. Den 25.9.1945 var der igen møde på Hammelhus. Løjtnant R. C. Petersen og ingeniør Floor fra Århus fortalte om formålet med en hjemmeværnsforening.

På mødet blev der nedsat et udvalg, som arbejdede videre med sagen og forberedte den stiftende generalforsamling, som fandt sted den 23.2.1946. Her fik foreningen de første 40 medlemmer og der blev valgt en bestyrelse med forpagter Bruun på Gjerngården som formand. Pastor Kirk-Thomsen i Niær blev næstformand og lærer Graff i Farre blev kasserer.

Oprettelsen af hjemmeværnsforeningerne passede ikke helt politikerne. Man ville ikke have sådan en privat, bevæbnet organisation i samfundet. Derfor blev der den 31. maj 1946 indgået et slags forlig mellem forsvarsministeriet og De danske Hjemmeværnsforeninger formidlet af Frihedsrådet. Det blev aftalt at oprette et statsligt hjemmeværn med start den 1. april 1949. På den måde ville staten få den overordnede kontrol tilbage. Til gengæld lovede man bedre våben, udrustning og uddannelse.

Her er først et fra 1960. Da får kompagniet udleveret gasmasker. Det foregik på det dengang nybyggede CF mobiliseringsdepot, som lå på højre side af Sallvej i Hammel umiddelbart før skoven.

Han der endnu ikke har fået gasmasken på (og som derfor er den eneste, jeg kan genkende) er Søren Andersen fra Sporup

Men overgangen fra hjemmeværnsforening til statshjemmeværn i området omkring Hammel forløb ikke glat. Efter planen skulle der oprettes et kompagni omkring Hammel. Det skulle være 3. kompagni under Silkeborg distrikt og det skulle bestå af tre delinger hhv. omkring Fårvang-Gjern, Hammel-Svenstrup-Voldby-Sporup og Røgen-Toustrup-Sorring. Den første chef for dette kompagni blev Sv. Aa. Schødt, som var lokalredaktør for Midtjyllands Avis. Han var flygtet til Sverige under krigen og var kommet hjem med den danske brigade.

I februar 1949 holdt bestyrelsen i Hammel Hjemmeværnsforening et møde. Der var lidt utilfredshed med, at Hammel efter planen for det statslige hjemmeværn skulle høre under distriktet i Silkeborg mens Thorsø skulle høre under Viborg. Men bortset fra det erklære-

rede man sig klar til at aflevere sine våben, så snart regionen var klar til at modtage dem, og man planlagde at opløse foreningen ved en generalforsamling i løbet af marts.

Det skete bare ikke. I stedet arrangerede foreningen et orienteringsmøde i Hammel den 1.4.1949. Her forklarede overofficiant Jørgensen, som var distriktschef i Silkeborg og redaktør Schødt om planerne for det nye statshjemmeværn omkring Hammel og opfordrede de tilstedeværende til at melde sig.

Resultatet var beskedent. I juli 1950 måtte redaktør Schødt konstatere, at der kun var en snes mand, der havde meldt sig til kompagniet omkring Hammel. Hjemmeværnsforeningen havde mange medlemmer i Farre; men de ville ikke over i statshjemmeværnet. Årsagen var mistillid til de politikere, der havde ansvaret for samarbejdspolitikken. Pga. denne mistillid ville man ikke under statslig kontrol men ville fortsætte som privat forening.

I februar 1962 deltog kompagniet i en stor øvelse "Tange sø". I forbindelse med den øvelse var Fynske Livregiments musikkorps på besøg og her giver de koncert på torvet i Farre.

Sådan gik det i to år indtil den 27. marts 1951, hvor der blev holdt et stort møde i Farre Forsamlingshus. Ved den lejlighed lykkedes det endelig at overtale/presse folk fra Farre til at indgå i statshjemmeværnet.

I avisens referat fra mødet skriver redaktør Schødt, at hjemmeværnskonsulent Charles Nielsen holdt et instruktivt foredrag om hjemmeværnsloven. Dette indslag har både skullet overtale og presse.

Og endnu et billede fra øvelse Tange Sø. Det er taget nede i gangen i forsamlingshuset. Under øvelsen havde man jo hovedkvarter i forsamlingshuset.

Fra venstre er det:

1. Smed Lemming

2. ?

3. Peder W. Hans kone hed Elva, de havde en gård ud efter Anbæk, og da de solgte den, flyttede de ind i Gl. Skanderborgvej 145 (bag ved Mads Hansens værksted).

4. ?

5. Søren Andersen, Sporup

6. Verner Pedersen, Vandværksvej 13.

Hjemmeværnsloven af 1948 gav hjemmeværnet en dobbelt ledelse bestående af den militære chef og den civile kommitterede. På dette tidspunkt var den militære chef general Erik Johnstad-Møller, som havde været aktiv i modstandsbevægelsen og havde stået for organisering og bevæbning af modstandsbevægelsen i Jylland og på Fyn. Den kommitterede var Frode Jakobsen, som havde været formand for frihedsrådet. Det var to personer, som sikkert har nydt stor tillid hos tilhørerne.

Det andet element har været spørgsmålet om våben. Allerede i 1945 blev det slået fast, at modstandsbevægelsens våben tilhørte staten. Man bestemte dog, at de kunne udlånes til hjemmeværnsforeningerne, hvor de blev oprettet. Budskabet på mødet i forsamlingshuset har derfor været, at lånefristen nu var udløbet.

Ud fra Schødts referat i avisen kan man få det indtryk at mødet var fredeligt. Men jeg har engang snakket med en af dem, der var med til mødet, og ifølge ham var overgangen til statshjemmeværnet bestemt ikke fivillig. Man indså bare, at der ikke var nogen vej udenom.

Tange Sø øvelsen. Hanne Johansen og Jens Koudal.

Derfor overgik man til statshjemmевærnet, og det gik stærkt. Den 8. marts 1952 holdt kompagniet fest på forsamlingsbygningen i Hammel med folketingsmedlem M. Buhl som taler. På det tidspunkt bestod kompagniet af tre delinger, en i Hammel, en i Fårvang/Gjern og en i Farre.

Det underliggende skel i byen bestod dog fortsat. Når jeg i dag ser navnene i Bovrup-kartoteket, passer det helt med min erindring om, hvem der var medlemmer af HJV og hvem der ikke var. Der er flere, som jeg har kendt, og hvor jeg ikke ville have drømt om, at finde dem i kartoteket; men nu forstår jeg pludselig, hvorfor de ikke var i HJV.

Jeg forstår også betydningen af smed Lemmings ord om "Vensker der opløstes og vensker der stiftedes". Jeg kan se, at skellet i flere tilfælde gik mellem naboer eller endda midt gennem familier. Jeg ser navne i Bovrup-kartoteket, hvor jeg husker naboer eller en svoger i uniform.

Jeg husker også en episode. Det må have været i sommeren 1958. Min lillebror og jeg legede i haven og en gammel nabokone kom over med et par småkager på en underkop til os. Mange år senere fortalte mor, at hun efterfølgende havde snakket med en gårdmandskone i byen. Denne havde nærmest forfærdet spurgt, om vi da havde omgang med sådan en. Den gamle nabokone havde med smed Lemmings ord, ikke tilhørt de rettroende 15 år tidligere.

Til venstre er det Jens Koudal, (Sporup), som den 1.12.1960 havde afløst Sven Schjøl som chef for kompagniet. I midten har vi Inga Christensen (gift med murermester Preben Christensen i Farre), og til højre er det Hanne Johansen (gift med dyrlæge Johansen i Farre).

MAGNUS

MANDAG DEN 26. OKTOBER 1956

Kaptajn Hoppe Kjær overrækker den vindende gruppe i kompagnikonkurrencen en smuk vandrepokal.

Hjemmeværnsgruppe 2 i Farre fik pokalen

Overrakt ved en festlig sammenkomst i
forsamlingshuset i aftes

Hjemmeværnsafdelingen i Farre havde lørdag aften fest i forsamlingshuset, hvortil det øvrige mandskab fra kompagni Hammel var inviteret.

I festen deltog endvidere distriktsleder kaptajn Hoppe Kjær, Silkeborg, lotte-distriktsleder fru læge Henriksen, Hørsens, adjunkt, kompagnichef Jonassen, region 2, Viborg, og kompagnichef i lottekorpsen fru Gudrun Sørensen, Silkeborg, sogneraadformand Chr. Christensen, Farre, og korpsmester Jørgensen, Hammel.

Formanden for arrangementsudvalget, lærer Aa. Helbo, bød velkommen, hvorefter blev serveret gule ærter, tilberedt af lotterne. Delingsfører J. Koudahl, Farre, talte om den afholdte delingskonkurrence og uddelte præmie til vinderne: Lottegruppen, der blev stærkt rost. Gruppeløber Sv. Aa. Clausen, Hammel, fik ligeledes overrakt en præmie, og gdr. Johs. Rasmussen fik en

opmuntring for flittigt fremmøde, skænket af en af hjemmeværnets venner.

Distriktslederen overrakte en smuk vandrepokal til den vindende gruppe i kompagnikonkurrencen. Den tilfaldt Farres 2. gruppe, ført af gruppefører Magnus Eriksen. Distriktslederen lykønskede med præmien og omtalte betydningen af saadanne gruppekonkurrencer, der skaber et fast sammenhold blandt gruppens mandskab.

Der blev endvidere talt af distriktlotte fru Henriksen, der gratulerede lotterne, korpsmester Jørgensen, kompagnichef Jonassen og gdr. Søren Andersen, Farre, der ønskede den vindende Farregruppe tillykke og lovede, at hans gruppe næste aar skulle vende frygtelig tilbage!

En sang, forfattet af lotterne, med smaa hip til hjemmeværnsfolkene, blev sunget, og resten af aftenen forløb med dans og selskabeligt samvær. S.

Avisartikel - 26. oktober 1956. Til venstre ses gruppefører Magnus Eriksen, muremester i Røgen - omtalt i Årsskriftet 2022, del 2.

Lærer selvforsvar i Farre

Lotter og hjemmeforsvarsmænd fortsætter i Farre Forsamlingshus deres kursus i selvforsvar efter jiu-jitsu metoden. Paa billedet har murermester Magnus Eriksen, Røgen, optraadt som »overfaldsmand« og bliver af den »overfaldne«, fru Eli Hansen, Røgen, holdt fast og lagt ned med et sikkert tag. Til venstre kursusederen, grup-

pelotte fru Tove Brødsgaard, Resenbro, der viser, hvor paa »voldsmanden« grebet virker særlig effektivt.

Kurset skal strække sig over 10 aftener, og inden eleverne gaar i gang med jiu-jitsu, har de en halv times gymnastik under ledelse af præstegaardsforpagter J. Isager Hansen.

Øverst: Lottekorpsset - skydeøvelse. Liggende bagest: Karen Eriksen, gift med Magnus Eriksen.

Til venstre: Avisartikel - udateret. Lotter og hjemmeforsvarsmænd fortsætter i Farre Forsamlingshus deres kursus i selvforsvar efter jiu-jitsu metoden. Paa billedet har murermester Magnus Eriksen, Røgen, optraadt som »overfaldsmand« og bliver af den »overfaldne«, fru Eli Hansen, Røgen, holdt fast og lagt ned med et sikkert tag.

... inden eleverne gaar igang med jiu-jitsu, har de en halv times gymnastik under ledelse af præstegaardsforpagter J. Isager Hansen.